

4.2. Scenariusze: „Stereotyp jako element dydaktyczny lekcji języka polskiego, godziny wychowawczej i zajęć koła teatralnego”

Anna Knauber*

4.2.1. Wprowadzenie dla nauczyciela i wykładowcy

Scenariusze zajęć powstały z inspiracji działaniami⁶³ w ramach projektu GANESA (*Mediacje i dialog w Unii Europejskiej prowadzące do trwałego i sprawliwego społeczeństwa porozumienia osiąganego w uczciwych i wiarygodnych warunkach*). Dwa pierwsze uwzględniają treści podstawy programowej do nauczania języka polskiego w szkole ponadpodstawowej, a ostatni można wykorzystać podczas godziny wychowawczej lub zajęć koła teatralnego.

Opowiadania Tadeusza Borowskiego, od wielu lat obecne w podstawie programowej, mogą stanowić pretekst do podejmowania tematów związanych z formą wypowiedzi artystycznej (czym się zajęłam), ale również obrazów wojny w kulturze. Mogą zostać wykorzystane jako wstęp do rozmowy o stereotypach⁶⁴ i ich utrwalaniu w świadomości odbiorców, swoistej mitologizacji wydarzeń historycznych⁶⁵, etnocentryzmie.

Leksem *stereotyp* w mojej propozycji dydaktycznej pojawia się jako termin przeniesiony z innych dziedzin humanistyki i, jak zaznaczył w swoim szkicu Grzegorz Grochowski⁶⁶, mówienie o stereotypach w odniesieniu do wypowiedzi artystycznych jest zasadne, ale wymaga zdefiniowania. Stereotypy to „obrazy tkwiące w umyśle człowieka, które stworzył sam albo których mu dostarczono”⁶⁷. Zajęcia mają więc ukazać pewne obecne w kulturze, utrwalone sposoby mówienia o wojnie (konstrukcja narracji, kreacja bohatera). Przy okazji można poruszyć temat zależności owych sposobów przedstawienia od zastosowanej konwencji, postrzegania roli literatury w danym okresie etc.

Nie jest moją intencją utrwalanie negatywnych ocen Niemca, wręcz odwrotnie - przy omawianiu treści opowiadań Tadeusza Borowskiego proponowałabym zwracać uwagę na uniwersalność problematyki.

* ORCID: 0000-0002-8275-3940.

⁶³ Wykłady, warsztaty, spotkania w grupie projektowej, wyniki ankiet.

⁶⁴ Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla czteroletniego liceum i pięcioletniego technikum dostępna jest w pełnym brzmieniu na stronie: <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/podstawa-programowa6> [dostęp: 16.05.2022].

⁶⁵ Warto wykorzystać pozycję W. Lippmanna, *Opinia publiczna*, Kraków 2020.

⁶⁶ Grochowski G., *Stereotypy-komunikacja-literatura. Przestrzenie teorii 2*, Poznań 2003, s. 49.

⁶⁷ Lippmann W., *Opinia publiczna...*, s. 23.

Moim celem było zaprezentowanie trzech różnych pomysłów na zajęcia poświęcone stereotypom, stąd rozpiętość: od lekcji literackiej, poprzez tę z zakresu języka, aż po scenariusz zajęć wychowawczych lub rozwijających zainteresowania uczniów. Ten ostatni scenariusz z założenia jest najbardziej otwarty – sugeruje, nie proponując konkretnych rozwiązań.

4.2.2. Scenariusz „Stereotyp i stereotypizacja – definicja, przykłady, funkcje”

Konspekt zajęć

Zakres podstawowy.

Czas – 45 minut.

Cele lekcji:

- rozpoznawanie stereotypów
- dostrzeżenie szkodliwości stereotypizacji
- kształcenie umiejętności argumentowania i zabierania głosu w dyskusji
- kształcenie umiejętności analizowania i interpretowania tekstu literackiego.

Rozwiązania metodyczne:

formy pracy – indywidualna, praca w grupach, zbiorowa

metody pracy – rozmowa, dyskusja, analiza fragmentów felietonu.

Materiały dydaktyczne i pomoce:

1. Mariusz Szczygieł, *Láska nebeská*, [tu:] fragmenty tekstu „O życiu w bajce”⁶⁸.
„U nas, w Warszawie, „Dzień dobry” na klatce schodowej powie może co drugi człowiek, i to tylko wtedy, gdy się osobiście znamy.

Ale w Czechach panuje wręcz jakiś terror „Dzień dobry”. Oni od „Dobry den...” zaczynają nawet SMS-y!

W jednej z czeskich gazet zaapelowałem więc, że jeśli ktoś zna psychologiczne powody takiego zachowania, chętnie o nich przeczytam. Drobnomieszczaństwo? Obawa o to, co o nas ludzie powiedzą? Lepiej pozdrawiać, bo dzięki temu będzie się lepiej żyć?

Zagadnąłem o to pisarkę Markétę Pilátovą (...). Odparła, że chodzi o dobre wychowanie:

- Matki nam wmawiają, że mamy każdego pozdrowić, nawet gdy go widzimy na schodach pierwszy raz w życiu.

Ale czy nas, Polaków, matki nie wychowują do grzeczności?

- Mnie się ten zwyczaj bardzo podoba – odparłem Marcecie – chociaż mam przeczucie, że czai się za nim coś głębszego niż uprzejmość. Postawa czeska: być grzecznym dla wszystkich? Postawa polska: nie być grzecznym dla wszystkich?

⁶⁸ Szczygieł M., *Láska nebeská*, Warszawa 2012, s. 88–89.

Jednej z możliwych odpowiedzi na temat Czechów dostarczył mi przenikliwy Polak: – Żadne dobre wychowanie Czesi muszą się wszystkim kłaniać, bo są strachliwi. Na wszelki wypadek bądź miły dla każdego, bo nie wiesz, czy ten człowiek nie jest dla ciebie zagrożeniem. Przypodobaj się wszystkim. Oni to mają w genach.

Jednej z możliwych odpowiedzi na temat Polaków dostarczył mi przenikliwy Czech: Tłumaczyć należy to polskim wielkopaństwem i poczuciem wyższości. Polak jest dumny: nie będę się wszystkim naokoło kłaniał i przed nimi poniżał. Niech mi się oni pierwsi kłaniają! (...)”⁶⁹.

2. Ludwik Stomma, *Emigracja Wielka i inne* [w:] *Polskie złudzenia narodowe* [tu:] „Ostatecznie owa emigracja, którą uważamy za „wielką”, przyczyniła się w decydującej mierze do powstania we Francji negatywnego stereotypu Polaka- intelektualnie mętnego, kłótniowego, wyzutego z poczucia solidarności, zapitego, często nieuczciwego.

Inteligenci z „Hotelu Lambert” tłumaczyli francuskim kolegom, iż słowa „Pijany jak Polak” wypowiedział pod Somosierrą Napoleon w uznaniu dla ich nadzwyczajnej odwagi. Rzecz miała się przedstawiać następująco: kiedy Napoleon wydał Kozietulskiemu rozkaz do szarży, obecny przy tym marszałek Victor wykrzyknął zdumiony:

– Trzeba być pijanym, by czegoś takiego dokonać!

Po zdobyciu wawozu przez szwoleżerów cesarz, pamiętny wykrzyknika Victora, oświadczył:

– Chciałbym, żeby wszyscy moi żołnierze byli tak pijani jak Polacy!

Wersję tę z ochotą odnotował w grudniu 1831 roku „Le National”.

Po roku 1833 została ona jednak z kretesem zapomniana. „Pijany jak Polak” oznaczało teraz najzupełniej przyziemnie, nieestetycznie i do cna zachlany.”⁷⁰

Przebieg lekcji

1. Część organizacyjna:

- podanie tematu lekcji, przedstawienie stereotypu, definiowanie pojęcia- należy zwrócić uwagę na Waltera Lippmanna i jego propozycję definicji stereotypu [tu:] np.

„Otoczenie, w którym żyjemy, znamy jedynie pośrednio. Na poziomie życia społecznego proces, który nazywamy przystosowaniem się

⁶⁹ Polecam inne książki M. Szczygła, np. *Zrób sobie raj*, Warszawa 2010, a także pozycje autorstwa M. Surosza, np.: *Pepiki. Dramatyczne stulecie Czechów*, Wołowiec 2018 lub J. Gruś, *Czechy. Instrukcja obsługi*, Kraków 2018.

⁷⁰ Stomma L., *Polskie złudzenia narodowe*, Warszawa 2015, s. 135.

człowieka do jego otoczenia, z pewnością zachodzi bowiem za pośrednictwem różnorodnych fikcji. Mówiąc o fikcjach, nie mam na myśli kłamstw, ale obrazy otoczenia w mniejszym czy większym stopniu tworzone przez samego człowieka.”⁷¹ Realne otoczenie jest bowiem zbyt wielkie, zbyt złożone i zbyt zmienne, by można je było bezpośrednio poznać. Nie jesteśmy przystosowani do radzenia sobie z tyloma niuansami, taką różnorodnością, tyloma permutacjami i kombinacjami.

Przyjmujemy, że działania danego człowieka bazują nie na bezpośredniej i pewnej wiedzy, ale na obrazach, które stworzył sam albo których mu dostarczono.

Sposób, w jaki ludzie wyobrażają sobie świat, w każdym poszczególnym momencie determinuje ich działanie.(...)”

[Stereotypy to] „nagromadzone obrazy, z góry powzięte przekonania i uprzedzenia, które decydują o interpretacji.”⁷²

- warto porozmawiać z uczniami o synonimicznych określeniach i kłopotach wynikających z częściowego pokrywania się definicji pojęć pokrewnych (stereotyp, kalka, klisza, wzorzec i inne)⁷³.

2. Część zasadnicza:

- praca w grupach: ustalenie stereotypów w postrzeganiu sąsiadów Polski (stereotyp etniczny): Czesi, Niemcy, Ukraińcy, Rosjanie; próba ustalenia, jak stereotyp obecny jest w porzekadłach i przysłowiach, skrzydlatych słowach (np. *Póki świat światem, nie będzie Niemiec Polakowi bratem*⁷⁴, *Polak, Węgier dwa bratanki...*, *Mądry Polak po szkodzie*, *Co Francuz wymyśli to Polak polubi*⁷⁵), prezentacja wyników; próba odpowiedzi na pytanie, skąd biorą się stereotypy i czemu służą? [tu:] można wykorzystać fragmenty tekstu W. Lippmanna;
- rozdanie kartek z fragmentami tekstu Mariusza Szczygła i Ludwika Stomma, analiza i interpretacja wypowiedzi; zwrócenie uwagi na historyczne uwarunkowania funkcjonowania stereotypów; podkreślenie roli ironii, humoru, dystansu w prezentacji stereotypów;
- ukazanie skutków funkcjonowania stereotypów, np. niesprawiedliwe etykietowanie całych społeczności, usprawiedliwianie braku chęci

⁷¹ Lippmann W., *Opinia publiczna...*, s. 15.

⁷² Ibidem, s.23.

⁷³ W przywoływanej już przeze mnie pracy: *Stereotypy-komunikacja-literatura* G. Grochowski wprowadza określenia, m.in.: frazeologizm, formuła, banał, klisza, topos, konwencja, schemat (s. 500).

⁷⁴ Stomma L., *Polskie złudzenia...*, s. 135.

⁷⁵ Podaję za: Maślowska D., Maślowski W., *Wielka księga przysłów polskich*, Warszawa 2008. Warto poprosić uczniów o próbę ustalenia źródeł skrzydlatych słów.

pogłębienia wiedzy na temat sąsiadów, niezdolność do refleksji, rozwoju, korzystanie z gotowych rozwiązań, klisz, podatność na manipulację;

- próba odpowiedzi na pytanie, czy są dobre strony stereotypizacji, np. stereotyp to skrót myślowy, który pozwala uporządkować wiedzę o rzeczywistości etc.

3. Część podsumowująca:

- uczniowie formułują wnioski z zajęć;
- zadanie domowe – wskaż trzy teksty kultury, w których posłużono się stereotypem, wskaż funkcje wykorzystanych stereotypów⁷⁶.

Literatura

Błuszkowski J., *Stereotypy narodowe w świadomości Polaków*, Warszawa 2003.

Markowski A., *O stereotypach językowych nie niestereotypowo* [w:] tegoż: *Lepiej po polsku*, Warszawa 2019.

Kopaliński W., *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 2007.

Lippmann W., *Opinia publiczna*, Kraków 2020.

⁷⁶ Jeśli mamy do dyspozycji jeszcze jedną lekcję, możemy połączyć kształcenie językowe i literackie, co jest zresztą wskazane, i pokusić się o analizę wybranych fragmentów tekstów, np. *Nie-Boskiej komedii* Z. Krasińskiego (cytowany jest fragment wypowiedzi Męza „Od dnia ślubu mojego spałem snem odrętwiałym, snem żarłoków, snem fabrykanta Niemca przy żonie Niemce”), *Trans-Atlantyku* W. Gombrowicza (cytowany fragment ukazuje stereotyp Sarmaty lub polskiego inteligenta) lub *Po-grzeb* W. Szymborskiej.

4.2.3. Scenariusz „Sposoby ukazywania wojny/doświadczeń wojennych w kulturze a propozycja Tadeusza Borowskiego⁷⁷”

Konspekt zajęć

Zakres podstawowy/rozszerzony

Czas – 90 minut.

Cele lekcji:

- kształcenie umiejętności syntetyzowania wiedzy
- dostrzeżenie stereotypowości w sposobach ukazywania doświadczeń wojennych
- charakteryzowanie warstwy stylowo-językowej opowiadania Tadeusza Borowskiego *Proszę państwa do gazu*.

Rozwiązania metodyczne:

Formy pracy – indywidualna, praca w grupach, zbiorowa.

Metody pracy – analiza interpretacyjna tekstu literackiego, wykład aktywizujący.

Materiały dydaktyczne i pomoce:

opowiadanie Tadeusza Borowskiego w wersji papierowej lub elektronicznej, fragmenty tekstu Marii Janion *Wojna i forma* [tu:] *Romantyzm tyrtejski i Żołnierz i cywil* ze zbioru esejów *Placz generała*,⁷⁸ duże kartki papieru, pisaki, słowniki, np. języka polskiego, *Słownik mitów i tradycji kultury* Władysława Kopalińskiego⁷⁹.

Przebieg lekcji

1. Część organizacyjna:

- podanie tematu; ustalenie listy tekstów literackich traktujących o wojnie w epokach dawnych ze szczególnym uwzględnieniem antyku i romantyzmu;
- podział na grupy, które opracują konspekty prezentujące sposoby ukazania wojny (nauczyciel może zdecydować o ilości grup i liczbie tekstów); uwzględnić należy tradycję antyczną (Homer, Tyrteusz)⁸⁰, romantyczną

⁷⁷ Pomysł scenariusza zrodził się przed wybuchem wojny w Ukrainie, aktualne wydarzenia bez wątpienia rozszerzą pole dyskusji na ten temat.

⁷⁸ Janion M., *Placz generała*, Warszawa 2007.

⁷⁹ Kopaliński W., *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 2021.

⁸⁰ Moja propozycja uwzględniła przede wszystkim rozwiązania polskie, ale na tego typu

(Konrad Wallenrod, *Dziady* cz. III Adama Mickiewicza) i pozytywistyczną (*Trylogia* Henryka Sienkiewicza).

2. Część zasadnicza:

- praca w grupach - rozmowa, tworzenie konspektów
- prezentacja wyników - uczniowie powinni zauważyć tendencję do idealizowania bohaterów (heroizacja), uwznioślenia postaw ofiarników (sakralizacja), ukazywania wojny jako swoistego westernu - tradycja sienkiewiczowska – w którym Dobro walczy ze Złem (na poziomie rozszerzonym można wspomnieć o manicheizmie)
- samodzielna lektura fragmentów wypowiedzi Marii Janion⁸¹ na temat utrwalonych sposobów prezentowania doświadczeń skrajnych.

„W toku wyjątkowo ciężkich historycznych perypetii wytworzyło się w dużych obszarach świadomości polskiej przekonanie o niepodważalnym priorytecie tego, co społeczne, narodowe wspólnotowe gromadzkie nad tym, co jednostkowe, osobiste, intymne, prywatne. W dziele umacniania owego priorytetu poezja wieszczka odegrała decydującą rolę. Konrad Wallenrod raz się zbuntował przeciw demonicznej, zdradzieckiej przemocy pieśni wajdelotów, przeciw przymusowi czynu i poezji czynu: znam ja was, każda piosenka wajdeloty Nieszczęście wróży jak nocnych psów wycie; Mordy, pożogi wy śpiewać lubicie, ale przecież oddał się w jej władanie (...). Romantyzm, który w Europie przyniósł odkrycie jednostki, w Polsce oczywiście również tej rewelacji dokonał, ale stało się to głównie, co znamienne, przed powstaniem listopadowym. Po jego klęsce romantyzm, a zwłaszcza tzw. romantyzm krajowy, musiał uderzyć ze zdwojoną siłą w ton tyrtejski, nie szemrząc przeciw swemu szczytnemu powołaniu. Przemiana Gustawa w Konrada stała się podstawową figurą literatury polskiej (...) Tyrteusz stał się wzorem poety, żołnierza- wzorem człowieka.(...)”

W tym samym porządku musiało się ukształtować przekonanie o wyższości tego, co żołnierskie, bohaterskie i lotne, nad tym, co cywilne, zwyczajne przyziemne. Wytworzył się schemat literacki o niezwyklej sile oddziaływania: nazwijmy go romantycznym westernem ułańskim, tak umocnionym w świadomości potocznej przez Pieśni Janusza Wincentego Pola, malarstwo Kossaka, a także historyczne piarstwo Sienkiewicza.”⁸²

zajęciach nie może zabraknąć odwołań do tradycji antycznej.

⁸¹ Janion M., *Płacz generała...*, s. 25–28.

⁸² W rozważaniach nad formą można pójść dalej śladami M. Janion i na przykład ukazać wojnę jako rzeź, zwrócić uwagę na jej metafizykę (op. cit. s. 43–59). Rozwiązanie polecam szczególnie w klasach realizujących zagadnienia na poziomie rozszerzonym.

- rozmowa na temat przeczytanego tekstu - powinna potwierdzić ustalenia uczniów lub wywołać dyskusję
- wnioski powinny uwzględnić pojęcie stereotypu (wcześniej można zapytać o definicję stereotypu, zaproponować pracę ze słownikiem etc.) w ukazaniu wojny. Jeśli chcemy nadać spotkaniu jeszcze bardziej naukowy charakter, warto powołać się na definicję Waltera Lippmanna⁸³
- praca z tekstem Tadeusza Borowskiego - analiza wybranych przez nauczyciela lub uczniów fragmentów, które pozwolą zauważyć odmiennosć zaproponowanej stylistyki, np. reportażowy, suchy, sprawozdawczy, beznamiętny ton wypowiedzi, operowanie obozowym esperanto, ograniczona rola introspekcji, narracja behawioralna, epizodyczność etc., a w rezultacie deheroizacja, demitologizacja; wojna nie jest czymś estetycznym, przynosi zaprzeczenie etyki etc.
- wykład nauczyciela na temat percepcji tekstów Tadeusza Borowskiego i oskarżeń pod adresem autora; przejście do rozmowy z uczniami na temat warsztatu twórcy, szukania nowych form narracji w celu ukazania doświadczeń człowieka XX wieku i roli stereotypu w kształtowaniu postaw i wykorzystaniu utrwalonego przez tradycję sposobu prezentowania wojny⁸⁴.

3. Część podsumowująca:

- uczniowie uzupełniają notatkę z zajęć
- postawienie pytania: czy klasyfikując sposoby opowieści o wojnie, nie ulegamy stereotypom?⁸⁵
- zadanie domowe - lektura opowiadania *U nas w Auschwitzu* ze szczególnym uwzględnieniem refleksji historiozoficznej (można zasugerować młodzieży, aby zadała sobie pytanie o narrację stosowaną w opowieściach o dziejach).⁸⁶

⁸³ Patrz: Wstęp.

⁸⁴ Termin „stereotyp” pojawić się powinien w kontekście formy, a nie tylko w kontekście utrwalanych przez literaturę postaw.

⁸⁵ Tu można porozmawiać o zasadności operowania stereotypem, tendencji do osławiania rzeczywistości, niemożności poznania złożoności świata. Por.: Lippmann W., *Opinia publiczna...*, s. 15.

⁸⁶ Zajęcia poświęcone twórczości T. Borowskiego można wykorzystać jako przejście do prozy niefikcyjnej. Szczególnie polecam reportaże z wojny w byłej Jugosławii W. Tochmana, *Jakbyś kamień jadła*, Warszawa 2018; Aleksiejewicz S., *Wojna nie ma w sobie nic z kobiety*, Wołowiec 2021; Oleksy P., *Wyspy odzyskane. Wolin i nieznaną archipeląg*, Wołowiec 2020), Słomczyński T., *Kaszëbë*, Wołowiec 2021, Rokita Z., *Kajś. Opowieść o Górnym Śląsku*, Wołowiec 2020. W trzech ostatnich pozycjach autorzy rozliczają się z utrwalonym w mentalności Polaka obrazem tzw. Ziemi Odzyskanych. Za punkt odniesienia można wykorzystać publikację L. Stommy, *Polskie złudzenia...* Zajęcia mogą zostać wzbogacone plakatem, np. propagandowym, lub kadrem z filmów, m.in.: *Miasto 44* (reżyseria J. Komasa, *Czas honoru* (serial; reżyseria M. Kwieciński).

Literatura

- Barańczak S., *Ironia i harmonia. Szkice o najnowszej literaturze*, Warszawa 1973.
- Grochowski G., *Stereotypy-komunikacja-literatura, Przestrzenie teorii 2*, Poznań 2003.
- Janion M., *Placz generała*, Warszawa 2007.
- Lippmann W., *Opinia publiczna*, Kraków 2020.
- Sikora A., *Spotkania z filozofią [tu:] Hegel, czyli odyseja świadomości*, Warszawa 2009.

4.2.4. Scenariusz „Stereotypy w kulturze. Przygotowanie etiudy teatralnej⁸⁷. Teatr pantomimy”⁸⁸

Konspekt zajęć

Czas – 90 minut.⁸⁹

Cele zajęć:

- integracja grupy
- kształcenie umiejętności współpracy
- rozwijanie zainteresowań uczniów
- kształcenie otwartej, ale i krytycznej postawy wobec negatywnych zjawisk.

Rozwiązania metodyczne:

Formy pracy: praca w grupach i z całym zespołem.

Metody pracy: rozmowa, ćwiczenia ruchowe, praca nad rolą.

Materiały i pomoce: duże kartki papieru, pisaki, komputer z dostępem do Internetu, aparat fotograficzny.⁹⁰

Przebieg zajęć

1. Część organizacyjna

Lekcję wychowawczą rozpoczynamy od rozmowy na temat stereotypów. Pytamy o ich definicje, funkcje, a przede wszystkim obecność w świadomości, zachowaniach, języku młodzieży. Rozmowa może dotyczyć najbardziej stygmatyzowanych przedstawicieli różnych narodów, grup religijnych etc.⁹¹ Zwróciłabym uwagę na postawę otwartości wobec Innego – polecam publikację *Ten Inny*⁹² Ryszarda Kapuścińskiego [tu:] szczególnie *Wykłady wiedeńskie* i *Spotkanie z Innym jako wyzwanie XXI wieku*, Można także wykorzystać *Podróże z Herodotem*, np. fragment mówiący o konieczności poznania innych w celu poznania siebie:

„I Herodot z zapalem i zachwytem dziecka poznaje swoje swiaty. Jego najwazniejsze odkrycie - ze jest ich wiele. I ze kazdy inny.

⁸⁷ W konwencji pantomimy można zrealizować różne tematy, np. niebezpieczeństwo fanatyzmu, rola mediacji, wolność jednostki, człowiek wobec losu.

⁸⁸ Do przeprowadzenia podobnych zajęć idealnie nadają się sale z lustrami, duże i przestronne pomieszczenia lub hole.

⁸⁹ Jeśli prowadzimy zajęcia teatralne i dążymy do wystawienia sztuki, uwzględniamy dodatkowo godziny na ćwiczenia układu, sekwencji scen, przygotowanie kostiumów, rekwizytów etc.

⁹⁰ Od kreatywności młodzieży zależy, jakie inne pomoce będą potrzebne.

⁹¹ Można wykorzystać publikacje wskazane w dwóch poprzednich scenariuszach

⁹² Kapuściński R., *Ten Inny*, Kraków 2013.

Każdy ważny.

I że trzeba je poznać, bo te światy, inne kultury to są zwierciadła, w których przeglądamy się my i nasza kultura. Dzięki którym lepiej rozumiemy samych siebie, jako że nie możemy określić swojej tożsamości, dopóki nie skonfrontujemy jej z innymi.

I dlatego Herodot, dokonawszy tego odkrycia, odkrycia kultury jako zwierciadła, w którym możemy się przejrzeć, aby samych siebie zrozumieć, każdego poranka, niezmordowanie, znowu i znowu wyrusza w swoją podróż.”⁹³

Jeśli zaakcentujemy postawę otwartości wobec Innnych⁹⁴, możemy odwołać się także do wypowiedzi Zygmunta Baumana, np. tej, w której przywołuje stanowisko Levinasa i stwierdza, „że nie ma mowy o zamknięciu i odcięciu się od innych ludzi. Jedyne, co pozostaje, to otwarcie i ryzyko spotkania.”⁹⁵ Inną godną polecenia książką jest *Europa niedokończona przygoda*, zwłaszcza partie pokazujące złudne pozostawanie w kręgu mitów narodowych⁹⁶.

Zajęcia teatralne możemy otworzyć krótkim wprowadzeniem na temat środków wyrazu w teatrze pantomimy i zaproponować proste ćwiczenia ruchowe, np. chodzenie po kruchym lodzie, chwytanie wysoko wiszących na drzewie owoców, ukazywanie rozpaczy zakochanego Pierrota etc. Warto przygotować jakiś podkład muzyczny lub poprosić o uczniów o wybór nagrania. Jeszcze lepszym rozwiązaniem jest wykorzystanie improwizacji muzycznej uzdolnionych osób.

Prosimy, aby uczniowie podzielili się na kilkusobowe zespoły i wybrali grupę, która bywa przedstawiana stereotypowo (można też od razu przypisać uczniom nację, np. Niemcy, Czesi, Francuzi etc.). Sprawdza się również losowanie. Jeśli grupy nie będą wiedziały, nad czym pracują koledzy, podczas występów osiągniemy efekt kalamburów.

2. Część zasadnicza

Uczniowie piszą scenariusze etiudy, obsadzają się w rolach, projektują kostiumy etc.⁹⁷, rozpoczynają „próby”.

⁹³ Kapuściński R., *Spotkanie z Herodotem*, Kraków 2004, s. 249.

⁹⁴ Budzą ciekawość wyniki ankiety przeprowadzonej w ramach projektu „Ganesa”. Na pytanie: Czy Polacy lubią Niemców, odpowiedzi w grupie licealistów były następujące: „zdecydowanie tak” – 1 osoba, „raczej tak” – 22, „przeciętnie” – 45, „raczej nie” – 36, „zdecydowanie nie” – 7, „nie mam zdania” – 9. W pytaniu o sympatie wobec krajów najwyżej w rankingu znalazły się Czechy, Szwecja i Niemcy, a listę zamykały Białoruś i Rosja.

⁹⁵ Bauman Z., Obirek S., *O Bogu i człowieku. Rozmowy*, Kraków 2013, s. 43.

⁹⁶ Bauman Z., *Europa niedokończona przygoda*, Kraków 2012, np. s. 52–53.

⁹⁷ Na lekcji wychowawczej zgadzamy się na dużą umowność, nie oczekujemy bogactwa scenicznego czy doskonałości ruchów, akcentujemy natomiast elementy kształtujące właściwe postawy uczniów.

Prezentacja wyników prac/występy. Zajęcia teatralne pozwolą wyłonić sekwencję scen, które stworzą spójne przedstawienie. Sprawdzonym przeze mnie pomysłem jest wykorzystanie motywu ludzi-marionetek. Można podpowiedzieć uczniom, aby wykorzystali w swoich etiudach jakiś motyw, np. klatki, tańca, snu i wokół niego zbudowali opowieść.

3. Część podsumowująca

Pytamy uczniów o wrażenie, emocje, które towarzyszyły im podczas przygotowania etiudy. Zajęcia mogą stworzyć okazję do przedstawienia Wrocławskiego Teatru Pantomimy, osoby Henryka Tomaszewskiego, wprowadzenia do odbioru profesjonalnego przedstawienia lub być odpowiedzią na wizytę w teatrze.

Literatura

Bauman Z., *Europa niedokończona przygoda*, Kraków 2012.

Bauman Z., Obirek S., *O Bogu i człowieku. Rozmowy*, Kraków 2013.

Wrocławski Teatr Pantomimy im. Henryka Tomaszewskiego, „Zeszyt metodyczny do przedstawienia „Szkoła błaznów””, nr 1/2014.

Kapuściński R., *Podróże z Herodotem*, Kraków 2004.

Kapuściński R., *Ten Inny*, Kraków 2013.

Lippmann W., *Opinia publiczna*, Kraków 2020.